

Michał Niedośpiał

Zapis spadku

1. Przedmiotem opracowania jest zapis spadku - windykacyjny lub zwykły (obligacyjny), zapis windykacyjny lub zwykły – zapisu windykacyjnego lub zwykłego (obligacyjnego), zapis windykacyjny lub zwykły - polecenia majątkowego. Analizę rozpoczniemy od zapisu windykacyjnego spadku¹.

2. Zapis windykacyjny spadku możliwy jest w dwóch sytuacjach prawnych.

Po pierwsze, jako zapis windykacyjny spadku już otwartego po osobie trzeciej (innej niż zapisodawca i zapisobierca windykacyjny). Na przykład osoba A nabyła w drodze dziedziczenia (ustawowego lub testamentowego) spadek po osobie trzeciej C, który w drodze zapisu windykacyjnego zapisuje osobie B (zapisobiercy windykacyjnemu spadku). Czyli spadek ten nabyty po osobie trzeciej istnieje w chwili sporządzenia zapisu windykacyjnego spadku.

1 Co do zapisu windykacyjnego spadku por. P. Księżak, *Zapis windykacyjny*, wyd. 1, Warszawa 2012, s. 111-114; tenże, *Podstawowe problemy zapisu windykacyjnego*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2011, z. 4, s. 1068; tenże, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 264, 265; J. Turłukowski, *Instytucja zapisu windykacyjnego w prawie polskim – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2014, s. 187-191; tenże, *Zapis windykacyjny – komentarz*, wyd. 1, Warszawa 2011, s. 32-33; J. Waszczuk-Napiórkowska, *Zapis windykacyjny w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2014, s. 192-193, 180-182, 185-187; K. Osajda, w: *Kodeks cywilny – komentarz*, t. 3, Spadki, Warszawa 2013, s. 576; tenże, *Przedmiot zapisu windykacyjnego i odpowiedzialność zapisobierców windykacyjnych za długi spadkowe oraz zachowki*, Monitor Prawniczy 2012, z. 3, s. 128; W. Żukowski, *Projektowane wprowadzenie zapisu windykacyjnego do polskiego prawa spadkowego*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2010, z. 4, s. 1033, 1034; J. Górecki, *Zapis windykacyjny, uwagi de lege ferenda*, w: *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego*, red. E. Drozd, A. Oleszko, M. Pazdan, Kluczbork 2007, s. 136; tenże, *Zapis windykacyjny w praktyce notarialnej*, Rejent 2012, z. 4, s. 24 przyp. 4; R. Szytk, *Zapis windykacyjny jako element reformy prawa spadkowego*, Łódzki Biuletyn Notarialny, wrzesień 2011, s. 24 i nast.; F. Zoll, w: *System prawa prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2013, wyd. 2, s. 426-428, 2015, wyd. 3, s. 471, 472; E. Skowrońska-Bocian, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 186; E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *Kodeks cywilny – komentarz*, t. 4, Spadki, Warszawa 2013, s. 207; J. Gudowski (redaktor), E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *Kodeks cywilny – komentarz*, t. VI, *Spadki*, Warszawa 2017, s. 239; K. Sidorska, *Zapis zwykły a zapis windykacyjny – rozrządzenia testamentowe w świetle nowelizacji prawa spadkowego z 18 marca 2011 r.*, w: *Problemy nowelizacji prawa sądowego*, red. D. Gil, Lublin 2013, s. 188; E. Gniewek, *O niedopuszczalności zapisu windykacyjnego przedmiotów majątku wspólnego małżonków*, Rejent 2012, z. 1, s. 18, 21; W. Borysiak, *Dziedziczenie – konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 263, przyp. 63 s. 263, 225-228, 234-240, 254-273, 404-411; M. Kowalewska, M. Panek, *Przedmiot zapisu windykacyjnego w praktyce notarialnej – wybrane zagadnienia*, Rejent 2012, z. 10, s. 104 i nast.; P. Blajer, *Ustanowienie przez przedsiębiorcę zapisu windykacyjnego*, Warszawa 2013, s. 86 pkt 1, 88 pkt 17, przyp. 170 s. 88, s. 94, 95; T. P. Antoszek, w: *Kodeks cywilny*, t. II, *Komentarz. Art. 450-1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, s. 1655 nb 30; M. Pazdan, w: *Kodeks cywilny – komentarz*, t. II, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, art. 981¹ k.c., nb 20.

Po drugie, możliwy jest zapis spadku przyszłego, nie otwartego jeszcze w chwili sporządzania zapisu tego przyszłego spadku, jedynym warunkiem prawnym takiego zapisu jest to, aby spadek po osobie trzeciej wchodził w skład spadku zapisodawcy w chwili otwarcia spadku po zapisodawcy (zapisodawca musi przeżyć osobę trzecią). Osoba A nabędzie w przyszłości spadek po osobie trzeciej C, którą osoba A zapisała lub zapisze osobie B w drodze zapisu windykacyjnego spadku (mającego być nabytym po C).

3. Zagadnienie dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku jest dyskusyjne w literaturze. Są dwa stanowiska prawne – pozytywne (że dopuszczalny jest taki zapis)² i negatywne (że nie jest dopuszczalny taki zapis)³. Problem ten nie został szerzej omówiony w literaturze. Brak w ogóle orzeczeń Sądu Najwyższego na ten temat. Analizę ogranicza się w zasadzie do krótkich wzmianek. Najpierw przypatrzmy się argumentom podnoszonym w literaturze lub możliwym przeciwko dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku. Po odparciu argumentów przeciwko dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku uzyskamy odpowiedź, że taki zapis jest dopuszczalny. A potem nadto przytoczymy argumenty za dopuszczalnością takiego zapisu.

4. Przeciwno dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku przytacza się argument, że zapis taki prowadzi do sukcesji uniwersalnej, zaś ta jest dopuszczalna w prawie, gdy przepis ustawy na to zezwala (tak F. Zoll, E. Gniewek, J. Waszczuk-Napiórkowska, M. Kowalewska, M. Panek). Skoro nie ma w przepisach kodeksu cywilnego przepisu zezwalającego na taki zapis, to jest on niedopuszczalny. Stanowisko to nie jest uzasadnione. Sukcesja uniwersalna może występować w dwóch sytuacjach prawnych, po pierwsze, gdy wyraźny przepis prawa tak stanowi, po drugie, gdy wynika to z wykładni ustawy (mimo braku wyraźnego przepisu prawa na to pozwalającego). Wydaje się, że obie te sytuacje są zrealizowane przy zapisie windykacyjnym spadku. Po pierwsze, z art. 981¹ § 2 pkt 2 k.c. wynika, że jest „zbywalne prawo majątkowe” w postaci spadku lub prawa na spadku (podmiotowego prawa dziedziczenia w wersji prawa na spadku). Jest bezdyskusyjne, że spadek jest zbywalny (art. 1051-1057 k.c.) bez względu na to, jak rozstrzygnąć kwestię istnienia lub nieistnienia prawa do spadku (prawa dziedziczenia, podmiotowego prawa spadkowego). Po drugie, nawet gdyby przyjąć, że nie ma wyraźnego przepisu prawa zezwalającego na sukcesję uniwersalną spadku, to dopuszczalność takiego zapisu

² Za dopuszczalnością zapisu windykacyjnego spadku P. Księżak, jw.; J. Turłukowski, jw.; P. Blajer, jw.; J. Górecki, jw.; R. Szytk, jw.; K. Sidorska, jw.

³ Przeciwno dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku F. Zoll, jw.; J. Waszczuk-Napiórkowska, jw.; W. Borysiak, jw.; E. Gniewek, jw.; E. Skowrońska-Bocian, jw.; M. Kowalewska, M. Panek, jw.; T. P. Antoszek, jw.; M. Pazdan, jw.; W. Żukowski, jw. (na tle projektu k.c.).

windykacyjnego spadku można wyprowadzić w drodze wykładni prawa, w tym ze wspomnianego art. 981¹ § 2 pkt 2, pkt 3 k.c. (skoro dopuszczalny jest zapis windykacyjny gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa, to dopuszczalny jest także zapis windykacyjny spadku – np. analogia z art. 981¹ § 2 pkt 3 k.c., wykładnia prawa, co będzie przedmiotem późniejszej szczegółowej analizy). W ramach tego argumentu pierwszego negatywnego podnosi się także, że w prawie polskim na tle zapisu windykacyjnego występuje zawsze sukcesja singularna, a nie uniwersalna. A skoro tak jest, to nie jest dopuszczalny zapis windykacyjny spadku, bo prowadzi on do sukcesji uniwersalnej. Argument ten nie jest uzasadniony.

Po pierwsze, dopuszczalny jest zapis gospodarstwa rolnego (art. 55³ k.c.) lub przedsiębiorstwa (art. 55¹ k.c.). Nie jest jasne w literaturze, czy w tych dwóch ostatnich przypadkach dochodzi do sukcesji uniwersalnej czy singularnej. W przypadku sukcesji uniwersalnej przedmiotem zapisu byłaby masa majątkowa lub udział w tej masie majątkowej w postaci gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa, na których istniałoby prawo podmiotowe ogólne (do całego gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa albo do ich części ułamkowej) oraz nadto przedmiotem sukcesji uniwersalnej byłyby poszczególne prawa i obowiązki majątkowe wchodzące w skład gospodarstwa rolnego czy przedsiębiorstwa. Jak powiedziano, nie jest jasne w literaturze, czy takie prawo podmiotowe ogólne do całej masy majątkowej lub jej części ułamkowej istnieje czy nie w art. 981¹ § 2 pkt 3 k.c. Teoretycznie możliwe jest stanowisko pozytywne albo negatywne w tym punkcie. Jak powiedziano, literatura przedmiotu nie wypowiada się jasno w tej mierze. M.zd. gospodarstwo rolne lub przedsiębiorstwo nie jest przedmiotem prawa podmiotowego (ogólnego) do gospodarstwa rolnego czy przedsiębiorstwa. Tak jest na tle czynności *inter vivos* (między żyjącymi) i tak powinno być w czynnościach prawnych *mortis causa* (na tle zapisu windykacyjnego gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa). Nie wyłączam jednak zdania odmiennego. W literaturze spotyka się poglądy (odosobnione) o prawie podmiotowym do przedsiębiorstwa jako całości (prawie „własności” przedsiębiorstwa). Pogląd ten m.zd. nie wydaje się trafny. Czyli nie ma sukcesji uniwersalnej na tle zapisu windykacyjnego gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa (art. 981¹ § 2 pkt 3 k.c.) – takie jest stanowisko pierwsze (przez mnie akceptowane). Stanowisko drugie (odmienne) przyjmuje, że jest tu sukcesja uniwersalna (art. 981¹ § 2 pkt 3 k.c.).

Po drugie, jest bezdyskusyjne w literaturze, że spadek jest przedmiotem zbycia (art. 1051-1057 k.c.) i że na jego tle występuje na pewno sukcesja uniwersalna. Tak samo sukcesja

uniwersalna występuje na tle zapisu windykacyjnego spadku, nie powinno budzić to wątpliwości (bez względu na to, jak rozstrzygnąć kwestię prawa podmiotowego do spadku, tzw. prawa dziedziczenia).

W ten sposób obaliliśmy kontrargument pierwszy, co do braku podstaw do sukcesji uniwersalnej oraz że na tle zapisu windykacyjnego występuje zawsze sukcesja singularna, a nigdy nie występuje sukcesja uniwersalna.

5. W literaturze przytacza się drugi zasadniczy argument przeciwko dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku. Podnosi się, że jego dopuszczenie w pewnych sytuacjach mogłoby kolidować z zasadami odpowiedzialności spadkowej za długi spadku. Jak wiadomo, odpowiedzialność osoby, na której rzecz został uczyniony zapis windykacyjny za długi spadkowe jest ograniczona do wartości zapisu windykacyjnego według stanu i cen z chwili otwarcia spadku (art. 1034³ k.c.). Natomiast w przypadku przejścia spadku wprost, zapisobierca windykacyjny spadku ponosiłby nieograniczoną odpowiedzialność za długi spadkowe (art. 1055 k.c.). W tym zakresie możliwe są trzy modele teoretyczne.

Po pierwsze, w drodze analogii stosowano by art. 1055 k.c. o zbyciu spadku, czyli zapisobierca windykacyjny spadku ponosiłby odpowiedzialność za długi spadkowe tak samo jak spadkobierca, czyli jeśli spadkobierca przyjął spadek wprost, to także w sposób nieograniczony odpowiadałby za długi spadkowe zapisobierca windykacyjny spadku.

Po drugie, można przyjąć, że wprost stosowano by przepisy o odpowiedzialności za długi spadkowe kodeksu cywilnego. Zapisobierca windykacyjny spadku, jako zapisobierca windykacyjny ponosiłby odpowiedzialność za długi spadkowe ograniczoną do wartości przedmiotu zapisu (spadku), zaś skoro nabył on spadek, to jako spadkobierca ponosiłby odpowiedzialność za długi spadkowe jak spadkobierca, czyli jeśli spadkobierca nabył spadek wprost, to także w ten sam sposób nieograniczony odpowiadałby spadkobierca – zapisobierca windykacyjny spadku.

Po trzecie, przy zapisie windykacyjnym spadku zapisobierca taki odpowiadałby za długi spadkowe zawsze w sposób ograniczony do wartości zapisu windykacyjnego (spadku) bez względu na to, w jaki sposób spadkobierca przyjął spadek (czy wprost czy z dobrodziejstwem inwentarza). Takie stanowisko prezentują ja. Tak też P. Księżak. Ono tylko jest trafne. Nie ma podstaw prawnych do stosowania w drodze analogii lub wprost art. 1055 k.c., bo przepis ten dotyczy zbycia spadku w drodze umowy między żyjącymi (*inter vivos*), np. sprzedaży czy darowizny spadku. Natomiast zapis windykacyjny spadku jest czynnością

prawną jednostronną (testament), a nie umową, oraz nie jest to czynność *inter vivos*, lecz *mortis causa* (na wypadek śmierci) (testament). Są to zatem inne typy czynności prawnej. Przepisy o zbyciu spadku nie mają zatem zastosowania do zapisu windykacyjnego spadku. Są przy zapisie windykacyjnym przepisy szczególnie regulujące odpowiedzialność za długi spadkowe zapisobiercy windykacyjnego, czyli nie ma podstaw do stosowania art. 1055 k.c. o zbyciu spadku lub przepisów kodeksu cywilnego co do odpowiedzialności za długi spadkowe spadkobiercy ustawowego lub testamentowego do zapisobiercy windykacyjnego spadku. Dochodzimy zatem do wniosku, że także przepisy o odpowiedzialności za długi spadkowe nie wyłączają dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku. Odmienne J. Tułukowski (2011 r.), który dopuszcza ten zapis windykacyjny spadku, ale potem wyłącza celowość takiego zapisu, gdyż w przypadku przyjęcia spadku wprost zapisobierca windykacyjny odpowiadałby w sposób nieograniczony za długi spadkowe. Jak uzasadniłem wyżej, pogląd ten nie jest trafny (nie ma podstaw do stosowania wprost lub w drodze analogii art. 1055 k.c. o zbyciu spadku albo ogólnych przepisów o odpowiedzialności spadkobierców za długi spadkowe).

6. Po trzecie, w literaturze niektórzy przyjmują, że przedmiotem zapisu windykacyjnego nie mogą być prawa przyszłe (tak E. Gniewek, J. Waszczuk-Napiórkowska). Według tego stanowiska przedmiotem zapisu windykacyjnego mogą być tylko istniejące w chwili sporządzenia testamentu, zaś prawa przyszłe (istniejące w chwili otwarcia spadku), a nie istniejące w zapisu chwili testowania) nie mogą być przedmiotem zapisu windykacyjnego. Pogląd ten nie jest trafny. Przedmiotem zapisu windykacyjnego mogą być prawa istniejące w chwili sporządzenia testamentu przy oczywistym założeniu prawnym, że prace te istnieją także w chwili otwarcia spadku (art. 981² k.c.). Oczywiście przedmiotem zapisu mogą być także prawa nie istniejące w chwili sporządzenia testamentu, pod warunkiem prawnym, że będą one istnieć i należeć do spadkodawcy w chwili otwarcia spadku (art. 981² k.c.). Na powinno to budzić wątpliwości. Ten kontrargument prawny (tego stanowiska) działałby tylko w przypadku zapisu windykacyjnego spadku przyszłego, nie istniejącego w majątku spadkodawcy w chwili sporządzenia zapisu windykacyjnego spadku. Argument ten nie działałby zatem w przypadku, gdy w chwili sporządzenia zapisu windykacyjnego spadku, spadek ten wchodzi w skład majątku po osobie zapisodawcy (nabył on już ten zapis).

7. Po czwarte, niektórzy przyjmują, że zapis windykacyjny spadku jest niedopuszczalny, bo nie ma „zbywalnego prawa majątkowego” w postaci prawa na spadku (tzw. podmiotowego prawa spadkowego, prawa dziedziczenia). Pogląd ten nie jest trafny. W literaturze przeważa stanowisko, że takie podmiotowe prawo dziedziczenia (spadkowe)

istnieje w postaci prawa na spadku⁴. Nie ma prawa do spadku (za życia spadkodawcy) ani prawa do dziedziczenia w sensie dziedziczenia (jest to tylko sposób nabycia spadku), jest natomiast prawo na spadku (bezwzględne, majątkowe), którego przedmiotem jest spadek jako całość (niezależnie od poszczególnych praw i obowiązków wchodzących w skład spadku). Tezę taką można wyprowadzić w drodze wykładni prawa, co nie jest tu przedmiotem analizy prawnej jako odrębne zagadnienie samoistne. Czyli w drodze wykładni ustawy zapis windykacyjny spadku podpada pod art. 981¹ § 2 pkt 2 k.c. („zbywalne prawo majątkowe”). Nawet gdyby odrzucić koncepcję tzw. prawa do dziedziczenia (na spadku), to jest bezdyskusyjne, że spadek jest zbywalny (jako zespół praw i obowiązków) – zob. art. 1051-1057 k.c. Z innym uzasadnieniem prawnym doszlibyśmy do stosowania art. 981¹ § 2 pkt 2 do zapisu windykacyjnego spadku, w wyniku którego na pewno spadek przechodzi ze spadkodawcy na zapisobiercę windykacyjnego spadku.

8. Po piąte, według niektórych (J. Waszczuk-Napiórkowskiej) spadek przyszły ma być dopiero w przyszłości wyodrębniony z majątku spadkodawcy. A skoro przedmiot zapisu windykacyjnego ma być przeniesiony na zapisobiercę windykacyjnego z chwilą otwarcia spadku, to nie jest dopuszczalny taki zapis. Autorka tego nie pisze, ale z jej wnioskowania wynika, że podobna jest tu sytuacja jak w przypadku zapisu rzeczy oznaczonych co do gatunku, który to zapis jest niedopuszczalny, bo w chwili otwarcia spadku rzeczy te nie są wyodrębnione (są oznaczone *in genere*, gatunkowo, jako element masy majątkowej – majątku – a nie *in specie*, oznaczone co do tożsamości). Pogląd ten autorki jest błędny. Przedmiot zapisu windykacyjnego spadku przyszłego jest oznaczony w chwili otwarcia spadku po spadkodawcy będącym zapisodawcą windykacyjnym i ta masa majątkowa jako całość (czyli spadek) przechodzi na zapisobiercę windykacyjnego.

9. W literaturze nie podaje się innych argumentów – niż wyżej przytoczone – przeciwko dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku. A te, które podano wyżej, zostały przez nas obalone. Już to samo przez się uzasadnia dopuszczalność zapisu windykacyjnego spadku.

10. Teraz należy przytoczyć argumenty pozytywne za dopuszczalnością zapisu windykacyjnego spadku.

11. Po pierwsze, zapis windykacyjny spadku jest dopuszczalny prawnie. Wynika to zarówno z wyraźnego przepisu prawa, jak i z wykładni prawa. Zapis ten podpada pod art.

⁴ Szerzej na ten temat M. Niedośpiał, *Swoboda testowania*, Bielsko-Biała 2004, s. 155-164 oraz tenże, *Prawo dziedziczenia – zagadnienia konstrukcyjne*, Palestra 1986, z. 12, s. 15-23.

981¹ § 2 pkt 2 k.c. („zbywalne prawo majątkowe”). Jest prawo na spadku (jako odrębne prawo podmiotowe od poszczególnych praw i obowiązków wchodzących w skład spadku) i ono jest przedmiotem zapisu windykacyjnego (łącznie z poszczególnymi prawami i obowiązkami wchodzącymi w skład spadku). Prawa te i obowiązki nie muszą być wymienione w treści zapisu windykacyjnego spadku. Wystarczy ogólne określenie, że spadek po osobie trzeciej wchodzący w skład spadku po zapisodawcy jest przedmiotem zapisu. Podobnie jest na tle powołania spadkobiercy testamentowego do spadku. Nie ma potrzeby wymieniania poszczególnych praw i obowiązków wchodzących w skład spadku. Działa bowiem sukcesja uniwersalna (przy dziedziczeniu i zapisie windykacyjnym spadku nabytego po osobie trzeciej). Przedmiotem nabycia będą wszystkie prawa i obowiązki wchodzące w skład spadku po spadkodawcy nabyte od osoby trzeciej, a istniejące w chwili otwarcia spadku po zapisodawcy windykacyjnym spadku. Nawet gdyby odrzucić koncepcję prawa na spadku (prawa dziedziczenia) to jest niewątpliwe, że spadek może być przedmiotem zbycia (art. 1051-1057 k.c.), czyli wtedy przedmiotem zbycia są poszczególne prawa i obowiązki wchodzące w skład spadku. Jakby na to nie patrzeć, spełniona jest zatem przesłanka art. 981¹ § 2 pkt 2 „zbywalne prawo majątkowe”.

Nawet gdyby odrzucić tezy uprzednie, to w drodze wykładni prawa, w tym analogii można stosować art. 981¹ § 2 pkt 3 k.c. o dopuszczalności zapisu windykacyjnego gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa do zapisu windykacyjnego spadku. Podstawą prawną byłby wtedy art. 981¹ § 2 pkt 3, a nie pkt 2 k.c.

Pogląd zatem, że nie ma przepisu prawa zezwalającego na zapis windykacyjny spadku nie jest trafny.

12. Po drugie, zapis windykacyjny spadku nie narusza zasady sukcesji uniwersalnej, że jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Bo jak uzasadniono uprzednio zarówno w drodze przepisu szczególnego, jak i w drodze wykładni prawa dochodzi się do wniosku, że jest dopuszczalny zapis windykacyjny spadku, a zatem występuje tu na pewno sukcesja uniwersalna (podobnie jak przy zbyciu spadku, art. 1051-1057 k.c.). Przy zapisie windykacyjnym występuje sukcesja singularna, ale na tle zapisu windykacyjnego spadku oczywiście występuje sukcesja uniwersalna. Zapis windykacyjny zakłada w tym przypadku i taką sytuację prawną.

13. Po trzecie, zapis windykacyjny nie narusza zasad odpowiedzialności za długi spadkowe takiego zapisobiercy. Odpowiada on tylko do wartości nabytego zapisu (spadku). Była o tym mowa uprzednio (odesłanie).

14. Po czwarte, dopuszczalny jest zapis rzeczy przyszłej, pod warunkiem prawnym, że będzie ona istnieć w chwili otwarcia spadku po spadkodawcy i będzie wchodziła w skład jego majątku (spadku). Tak jest również przy zapisie windykacyjnym spadku.

15. Po piąte, dopuszczalność zapisu windykacyjnego spadku wynika ze swobody testowania (art. 58 k.c.), która jest podstawową zasadą prawa spadkowego. Wszelkie wątpliwości interpretacyjne powinny być rozstrzygane na korzyść tej zasady. Przemawia to także za dopuszczalnością takiego zapisu. Byłoby nieuzasadnione dopuszczenie takich czynności *inter vivos* (między żyjącymi) – zbycia spadku art. 1051-1057 k.c.) – a wyłączenie takich czynności w drodze czynności *mortis causa* (na wypadek śmierci) w drodze zapisu windykacyjnego spadku.

16. Po szóste, za dopuszczalnością takiego zapisu windykacyjnego spadku przemawia także zasada życzliwej interpretacji testamentu (*favor testamenti*) oraz teoria woli przyjęte na tle testamentu (np. art. 948 k.c.). Zasada życzliwej interpretacji testamentu oznacza, że w razie wątpliwości, czy dopuszczalna jest taka czynność prawna, należy utrzymać ją w mocy i nadać jej rozsądną treść. Za tym przemawia także teoria woli przyjęta w prawie polskim tylko na tle testamentu. Należy uszanować taką wolę spadkodawcy. Zasada *favor testamenti* ma zastosowanie zarówno do testamentu jako czynności prawnej, jak i do wykładni przepisów o testamencie. W tym przypadku oba te założenia są spełnione. Dotyczy ona zarówno treści czynności prawnej testamentu, jak i interpretacji przepisów prawnych o testamencie.

17. Po siódme, za dopuszczalnością zapisu windykacyjnego spadku przemawia wykładnia funkcjonalna (celowościowa). Celowe jest bowiem przyjęcie takiej instytucji prawnej. Jest ona zgodna także z oczekiwaniami społecznymi. Ma ona uzasadnienie prawne także we względach etycznych (moralnych).

18. Po ósme, za dopuszczalnością zapisu windykacyjnego spadku przemawia także wykładnia systemowa. Jest bezdyskusyjne, że dopuszczalny jest zapis zwykły (obligacyjny) spadku, a skoro tak, to dopuszczalny jest także zapis windykacyjny spadku.

19. Po dziewiąte, za dopuszczalnością zapisu windykacyjnego spadku przemawia także analogia z zapisu windykacyjnego gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa). Była o

tym mowa uprzednio bardzo obszernie. Jest tu „zbywalne prawo majątkowe” w postaci prawa na spadku. A nadto nawet gdyby tę koncepcję prawa na spadku odrzucić, to jest niewątpliwe, że spadek jest zbywalny (art. 1051-1057 k.c.), dotyczy to zatem także zapisu windykacyjnego spadku.

20. Po dziesiąte, przemawia za tym także wykładnia logiczna (wnioskowanie *a maiore ad minus*, jeśli dopuszczalny jest zapis obligacyjny spadku, to tym bardziej zapis windykacyjny spadku, analogia *legis* z art. 981¹ § 2 pkt 3 z dopuszczalności zapisu gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa, wykładnia *ad absurdum*, byłoby niedorzecznością dopuszczenie zapisu zwykłego (obligacyjnego) spadku i zbycia spadku, a wyłączenie dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku, nie ma podstaw prawnych do wnioskowania *a contrario* (z przeciwieństwa) z art. 981¹ § 2 k.c.).

21. Po jedenaste, konstrukcja prawna art. 981¹ § 2 k.c. nie jest w pełni trafna. Wyliczone są tam enumeratywnie prawa podmiotowe, które mogą być przedmiotem zapisu windykacyjnego. *A contrario* (z przeciwieństwa) można by wnosić, że inne prawa majątkowe są wyłączone z zapisu windykacyjnego. Pewne prawa majątkowe mogą być przedmiotem zapisu windykacyjnego, gdy wynika to z wykładni prawa. Tak np. może być na tle zapisu windykacyjnego spadku. Zresztą nie jest to konieczne, bo zapis windykacyjny spadku podpada wprost pod art. 981¹ § 2 pkt 2, lub pkt 3 (stosowany w drodze analogii). M.zd. przedmiotem zapisu windykacyjnego mogą być wszelkie rozporządzenia prawem podmiotowym majątkowym, czyli przeniesienie, obciążenie lub zniesienie prawa majątkowego podmiotowego. Metoda przyjęta przez ustawodawcę nie jest trafna (enumeratywne wyliczenie przedmiotów zapisu windykacyjnego). *De lege ferenda* ustawodawca w art. 981¹ powinien użyć sformułowania, że przedmiotem zapisu windykacyjnego może być przeniesienie, obciążenie lub zniesienie prawa podmiotowego majątkowego, w szczególności (i tu można by poprzestać na tym przykładowym wyliczeniu z obecnego art. 981¹ § 2 k.c.). Oczywiście dotyczy to całego szeregu zapisów windykacyjnych (np. odrębnej własności lokali, hipoteki, zastawu), które nie są wprost wyliczone w art. 981¹ § 2 k.c., a które według mnie są dopuszczalne.

22. Po dwunaste, w literaturze zgodnie przyjmuje się, że zapisy windykacyjne mogą wyczerpywać nawet cały spadek. Skoro tak, to dlaczego ma być niedopuszczalny zapis windykacyjny spadku po osobie trzeciej, który to spadek jest tylko jednym z wielu praw wchodzących w skład spadku. Jest to zupełnie niezrozumiałe.

Jest bezdyskusyjne, że jest dopuszczalny zapis zwykły (obligacyjny) spadku i że prowadzi on do sukcesji uniwersalnej (pośredniej). Dlaczego zapis windykacyjny spadku (bezpośredni) ma nie być dopuszczalny (jako prowadzący do sukcesji uniwersalnej).

23. Jeśli zapis windykacyjny spadku jest nieważny (np. uzna się go za niedopuszczalny), to następuje jego konwersja na zapis zwykły spadku.

24. Przykład. Załóżmy, że spadkodawca – zapisodawca (A) chce w drodze zapisu windykacyjnego zapisać takiemu zapisobiercy windykacyjnemu (B) prawa majątkowe, które nabędzie w drodze spadku po osobie trzeciej (C) – to jest nabędzie w drodze dziedziczenia testamentowego lub ustawowego, zapisu windykacyjnego lub zwykłego, polecenia majątkowego po tej osobie trzeciej. Jak sformułować zatem sentencję (tenor) aktu notarialnego w tym wypadku. Przykładowo można to ująć w słowa: tytuł **„Zapis windykacyjny”**. **„Spadkodawca-zapisodawca A (Jan Kowalski) zapisuje w drodze zapisu windykacyjnego na rzecz zapisobiercy windykacyjnego B (Marka Stolarza) spadek, który przypadnie mu (A) po osobie trzeciej C (po Łukaszu Strojnowskim) w drodze dziedziczenia testamentowego lub ustawowego lub w drodze zapisu windykacyjnego bądź zwykłego lub w drodze polecenia majątkowego”**. Nie trzeba wymieniać składu spadku po spadkodawcy-zapisodawcy „A” ani przedmiotów zapisu windykacyjnego lub zwykłego czy polecenia majątkowego. Obojętnie, w który z tych wyliczonych sposobów nabędzie prawa zapisodawca po osobie trzeciej, to są one objęte tym zapisem windykacyjnym spadku, zapisu, polecenia majątkowego. Nawet nie jest wskazane, aczkolwiek możliwe, wymienianie na przykład testamentu powołującego do spadku (przez C osobę A – przez osobę trzecią C zapisodawcy A), bo testament może zostać odwołany w całości lub w części albo np. okazać się z różnych powodów nieważny, np. braków formalnych, wad oświadczenia woli, sporządzenia przez przedstawiciela, treści sprzecznej z prawem i wtedy zachodziłaby każdorazowo konieczność zmiany takiego zapisu windykacyjnego spadku, zapisu, polecenia majątkowego, aby dostosować go do nowego stanu faktycznego i prawnego. Ujęcie generalne treści (abstrakcyjne) w sensie wariantowym, modelowym, szerokim obejmuje wszelkie możliwe sytuacje prawne. Spadek po C osoba A może nabyć na podstawie np. przyszłego testamentu lub już w chwili sporządzenia takiego testamentu zapisowego windykacyjnego (A na rzecz B) nabyła (A) go od osoby trzeciej C [istotne jest, aby spadek ten, prawo to, wchodziło w skład spadku po A w chwili śmierci A oraz aby A przeżył C (zapisodawca przeżył osobę trzecią)].

Jeśli osoba A nie nabędzie żadnych praw spadkowych po C w żaden z opisanych abstrakcyjnie sposobów i nie będą one w spadku po A w chwili otwarcia spadku po A, to zapis windykacyjny spadku, zapisu windykacyjnego lub zwykłego albo polecenia majątkowego będzie bezskuteczny (ale okaże się to dopiero po śmierci A) (A musi przeżyć C, jeśli nie przeżyje, to zapis windykacyjny spadku, zapisu windykacyjnego lub zwykłego czy polecenia majątkowego jest bezskuteczny). Nie trzeba dodawać warunku prawnego przeżycia przez zapisodawcę A osoby trzeciej C.

Dopuszczalny jest bowiem zapis windykacyjny lub zwykły (obligacyjny) (A na rzecz B) – spadku, zapisu windykacyjnego lub zwykłego, polecenia majątkowego (nabytego po osobie trzeciej C).

25. Konkludując wywody uprzednie (1-24), dopuszczalny jest zapis windykacyjny spadku (i to zarówno istniejącego w chwili sporządzenia testamentu, jak i przyszłego nabytego po osobie trzeciej, który będzie istniał w chwili otwarcia spadku po zapisodawcy windykacyjnym spadku (wejdzie w skład spadku po A).

26. Dopuszczalny jest zapis windykacyjny przedmiotu nabytego w drodze zapisu windykacyjnego od osoby trzeciej i to zarówno istniejącego w chwili sporządzenia testamentu (nabytego już) lub który to przedmiot zostanie nabyty w przyszłości po osobie trzeciej (przez zapisodawcę A). Uzasadnienie dopuszczalności zapisu windykacyjnego przedmiotu po osobie trzeciej jest analogiczne jak przy dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku po osobie trzeciej (odesłanie do punktów 1-25). Nie ma potrzeby powtarzania tego.

Przedmiotem zapisu windykacyjnego może być nie tylko zapis windykacyjny, lecz także zapis obligacyjny (istniejący lub przyszły) po osobie trzeciej (wierzytelność zapisowa).

27. Przedmiotem zapisu windykacyjnego może być także przedmiot polecenia majątkowego spadkowego nabytego od osoby trzeciej lub który zostanie nabyty od osoby trzeciej. Uzasadnienie tego poglądu jest analogiczne jak przy uzasadnieniu dopuszczalności zapisu windykacyjnego spadku (pkt 1-25 oraz pkt 26).

28. Spadek nabyty po osobie trzeciej może być przedmiotem zapisu zwykłego (obligacyjnego). Jest to bezdyskusyjne w literaturze, aczkolwiek na ten temat zazwyczaj milczy się, ale jest to niewątpliwe. Chodzi tu zarówno o spadek nabyty już po osobie trzeciej a istniejący w chwili sporządzenia testamentu (i otwarcia spadku), jak i o przyszły spadek,

który zostanie nabyty po osobie trzeciej (i który będzie istniał) w chwili otwarcia spadku (i wchodził w skład spadku) po zapisodawcy zwykłym.

29. Konkludując, dopuszczalny jest zapis windykacyjny spadku oraz zapis zwykły (obligacyjny) spadku.

Dodatek – art. 961 k.c.

Niektóre uwagi *de lege ferenda* (na przyszłość) na tle prawa spadkowego.

30. a) Prawo spadkowe musi być oparte o podstawowe zasady prawa spadkowego kontynentalnego. Odrębny jest system anglosaski (angloamerykański). Nie można tworzyć mieszanki (konglomeratu) systemu kontynentalnego i anglosaskiego (angloamerykańskiego), a tak w istocie, w sposób zmodyfikowany zrobiono to na tle testamentu w prawie polskim (treści testamentu).

b) Zapis windykacyjny wprowadzony do prawa polskiego powinien być oparty na trzech podstawowych zasadach.

Po pierwsze, przedmiot zapisu windykacyjnego wchodzi w skład spadku.

Po drugie, do zapisu windykacyjnego (i obligacyjnego) stosuje się regułę interpretacyjną art. 961 k.c. Zatem jeśli zapisy windykacyjne i obligacyjne wyczerpują prawie cały spadek – tym bardziej cały spadek – to jest to testamentowe ustanowienie spadkobiercy, a nie zapisobiercy (windykacyjnego lub obligacyjnego), chyba że z wykładni testamentu wynika odmienna wola spadkodawcy, że chciał rozrządzić całym spadkiem w postaci zapisów windykacyjnych lub obligacyjnych, a w skład spadku wejdzie tylko dług z zapisów obligacyjnych, bo zapisy windykacyjne powodują przejście prawa na takiego zapisobiercę, w skład spadku wchodzi tu dług windykacyjny (art. 222 k.c.) wydania przedmiotu zapisu windykacyjnego zapisobiercy windykacyjnemu. Ale taka sytuacja rozrządzenia całym spadkiem (ściślej aktywami spadku) w postaci zapisów windykacyjnych lub obligacyjnych (zwykłych) jest możliwa, ale mało prawdopodobna.

Po trzecie, zapisobierca zarówno obligacyjny, jak i windykacyjny nie odpowiada za długi spadkowe. Dochodzi tu do sukcesji singularnej (bezpośredniej przy zapisie windykacyjnym lub możliwej pośredniej przy zapisie obligacyjnym), a następca szczególny

nie odpowiada nigdy za długi spadkowe. Za długi spadkowe odpowiadają tylko spadkobiercy ustawowi lub testamentowi. Tak też najczęściej ten problem rozwiązuje się na tle ustawodawstw dopuszczających zapis windykacyjny.

c) Do prawa polskiego od 23 października 2011 r. dopuszczono zapis windykacyjny, i trafnie, przyjęto zapis windykacyjny, lecz nieprawidłowo go wkomponowano w system prawa polskiego spadkowego. Jako pierwszy w literaturze polskiej już w 1977 roku opowiedziałem się za wprowadzeniem zapisu windykacyjnego do prawa polskiego. Upraszcza on sposób przejścia praw ze spadkodawcy na zapisobiercę (bezpośrednio, wprost przenosi prawa), bez obowiązku zawierania odrębnej umowy o przeniesienie praw będących przedmiotem zapisu obligacyjnego (art. 968, 156 k.c.). Odpowiada to potocznym przekonaniom spadkodawców, bo według nich zapisać przedmiot oznacza przenieść prawo do tego przedmiotu na zapisobiercę (bez konieczności odrębnej czynności poprawnej rozporządzającej celem wykonania zapisu (art. 156, art. 510 § 2, art. 1052 § 2 k.c.). Przypatrzmy się tym trzem podstawowym zasadom, na jakich powinno być oparte wprowadzenie zapisu windykacyjnego do prawa polskiego.

Po pierwsze, ustawodawca przyjął, że przedmiot zapisu windykacyjnego nie wchodzi w skład spadku. Taki też jest w zasadzie ustalony pogląd literatury. W związku z tym ustawodawca polski złamał podstawową zasadę prawa spadkowego, zasadę jedności spadku (nie zasadę sukcesji uniwersalnej). Podobne problemy poprzednio istniały na tle gospodarstw rolnych, wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych (art. 1058-1088 k.c.) i okresowo na tle lasów. Z tym problemem, po licznych bojach prawnych, ustawodawca w zasadzie uporał się. Zniesiono od 1 X 1990 r. szczególne przepisy o dziedziczeniu testamentowym gospodarstw rolnych, od 14 II 2001 r. po orzeczeniu TK z dnia 31 I 2001 r. także na tle dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych. A po kolejnym orzeczeniu TK z 5 IX 2007 roku także dla spadków rolnych otwartych przed 18 V 1964 roku. Ta sprzeczność logiczna, prawna została zachowana tylko dla spadków otwartych od 18 V 1964 r. do 13 II 2001 r. przy dziedziczeniu ustawowym, zaś przy dziedziczeniu testamentowym od 18 V 1964 r. do 30 IX 1990 roku. Czas ten problem rozwiązać w drodze kolejnego orzeczenia TK, a najlepiej ustawy – noweli k.c. (art. 1058-1088 k.c.) w tych okresach czasu. Zapisy windykacyjne mogą wyczerpywać nawet cały spadek, a nie uważa się tego za ustanowienie spadkobiercy testamentowego (najczęściej). Podstawowe składniki spadku, np. gospodarstwa rolne lub przedsiębiorstwa, mogą nie wejść do spadku, a być przedmiotem zapisu windykacyjnego. Rozrywa to, burzy się zatem zasadę jedności spadku, która powinna być

podstawową zasadą prawa spadkowego, a nie jest. Uzasadnienie projektu Rady Ministrów o zapisie windykatyjnym wprost stwierdza, że przedmiot zapisu windykatyjnego nie wchodzi w skład spadku. Takie też jest w zasadzie stanowisko literatury. Literalnie, gramatycznie rzecz biorąc, trzeba byłoby się z tym zgodzić. Chcąc jednak chronić zasadę jedności spadku, opowiadałbym się za tym, że przedmiot zapisu windykatyjnego wchodzi *de lege lata* w skład spadku. Przepisy k.c. o zapisie windykatyjnym wprost – wyraźnym przepisem prawnym – nie rozstrzygają, czy przedmiot zapisu windykatyjnego wchodzi czy nie wchodzi w skład spadku. W drodze wykładni przepisów prawnych można starać się wyprowadzić wniosek, że wchodzi on w skład spadku. Tak też na tle projektu RM o zapisie windykatyjnym wniesionym do Sejmu i przyjętym przez Sejm, Krajowa Rada Notarialna. Zdaję sobie sprawę z kontrowersyjności mojego poglądu, ale można go bronić, choć to bardzo dyskusyjne.

Po drugie, w literaturze najczęściej przyjmuje się, że reguła interpretacyjna art. 961 k.c. nie ma zastosowania do zapisu windykatyjnego. Jeśli zatem zapisy windykatyjne wyczerpują prawie cały spadek – lub tym bardziej cały spadek – to nie jest to ustanowienie spadkobierców ustawowych, lecz są to zapisy windykatyjne (zapis windykatyjny, jeśli jest jeden). To samo dotyczy zapisów windykatyjnych i obligacyjnych, gdy one wyczerpują prawie cały spadek lub tym bardziej cały spadek (art. 961 k.c.). Nie są to spadkobiercy testamentowi, lecz zapisobiercy windykatyjni i obligacyjni (zwykli), prowadzi to do odmiennego wniosku. W mojej ocenie art. 961 k.c. dotyczy zarówno zapisów zwykłych (obligacyjnych), jak i zapisów windykatyjnych. Gdy zapisy windykatyjne i obligacyjne wyczerpują prawie cały spadek lub tym bardziej cały spadek, to jest to testamentowe ustanowienie spadkobierców testamentowych, a nie zapisy windykatyjne czy zwykłe (obligacyjne), chyba że odmienna jest wola testatora (wynikająca z wykładni testamentu). Znowu staram się ratować w drodze interpretacji nieprawidłowości legislacyjne. Projekt RM w uzasadnieniu, trzeba przyznać częściowo niejasnym, przyjmuje, że art. 961 k.c. stosuje się zarówno do zapisów zwykłych (obligacyjnych), jak i zapisów windykatyjnych. Ustawa używa słowa „zapis”, czyli w braku rozróżnienia chodzi tu (w art. 961 k.c.) zarówno o zapis zwykły (obligacyjny), jak i windykatyjny (rzeczowy, rozporządzający). Stanowisko literatury jest jednak odmienne (najczęściej). Takie też odmienne stanowisko zostało zaprezentowane w uzasadnieniu uchwały SN z 13 XII 2013 roku. Jest to kolejna nieprawidłowość legislacyjna, którą można jednak naprawić w drodze odpowiedniej interpretacji prawa.

Po trzecie, ustawodawca polski przyjął, że zapisobiercy windykatyjni odpowiadają za długi spadkowe. Jest to kolejny błąd ustawodawczy, którego *de lege lata*, wobec wyraźnego

brzmienia tekstów ustawy nie można zmienić w drodze wykładni. Można i trzeba postulować na przyszłość (*de lege ferenda*) uchylenie odpowiedzialności zapisobierców windykacyjnych za długi spadkowe. Jak powiedziano, najczęściej tak też przyjmują ustawodawcy, tam gdzie dopuszczają zapis windykacyjny. Powstaje wtedy też mało problemów prawnych, jest to proste rozwiązanie legislacyjne, nie niosące za sobą poważnych trudności legislacyjnych w tworzeniu prawa spadkowego. Zapisobierca zwykły (obligacyjny) nie odpowiada (w zasadzie) i trafnie za długi spadkowe. Dlaczego zapisobierca szczególny, jakim jest zapis windykacyjny ma odpowiadać za długi spadkowe. Jest to sprzeczność wewnętrzna, logiczna, nie mająca uzasadnienia prawnego. Także zapisobierca zwykły po wykonaniu zapisu nabywa prawo podmiotowe będące przedmiotem zapisu, i także po wykonaniu zapisu zwykłego, nie odpowiada (w zasadzie) za długi spadkowe. Od wieków odróżnia się powołanie do spadku jako spadkobiercy testamentowego (lub ustawowego) oraz zapis. Spadkobierca odpowiada za długi spadkowe, i jest to trafne. Natomiast zapisobierca (obligacyjny lub windykacyjny) nie odpowiada za długi spadkowe. W wypadku spadkobiercy dochodzi do dziedziczenia, czyli sukcesji uniwersalnej, czyli jest oczywiste, że spadkobierca (następca prawny spadkodawcy ogólny) wchodzi w jego całą sytuację prawną, we wszystkie prawa i obowiązki, nabywa cały spadek lub jego część ułamkową. Natomiast przy zapisie nigdy nie dochodzi do sukcesji uniwersalnej (nie jest to dziedziczenie, nie jest to spadkobierca), dochodzi natomiast przy zapisie windykacyjnym bezpośrednio, zaś przy zapisie obligacyjnym (pośrednio) do sukcesji singularnej (aczkolwiek może ona w niektórych wypadkach nie nastąpić, np. zapis usług). Ale jest bezdyskusyjne, że zapisobierca jest następcą szczególnym, singularnym, a nie spadkobiercą, następcą ogólnym. Z tej podstawowej zasady ustawodawca powinien wyciągnąć stosowne wnioski szczegółowe, w tym w zakresie odpowiedzialności spadkobiercy i braku odpowiedzialności zapisobiercy (zwykłego, obligacyjnego i windykacyjnego) za długi spadkowe. Tego ustawodawca polski nie uczynił, popełnił błąd ustawodawczy, który trzeba naprawić w drodze zmiany ustawy.

Reasumując, opowiadam się *de lege ferenda* za takim ujęciem prawnym, że po pierwsze, przedmiot zapisu windykacyjnego wchodzi w skład spadku, po drugie, że do zapisów windykacyjnych i obligacyjnych stosuje się regułę interpretacyjną art. 961 k.c., i po trzecie, że zapisobierca zwykły (obligacyjny) nie odpowiada (w zasadzie) za długi spadkowe. Taka konstrukcja zapisu windykacyjnego jest logiczna, poprawna, prosta, jasna.

Jeśli przyjąć, że do zapisu windykacyjnego nie stosuje się art. 961 k.c., a tak często przyjmuje się, to zapisy windykacyjne mogą wyczerpywać prawie cały spadek lub nawet cały

spadek. W tym ostatnim wypadku w skład spadku wejść – przy tym stanowisku - tylko długi spadkowe.

Jeśli zapisy zwykle wyczerpują cały spadek (art. 961 k.c.), a ma to być zapis, a nie ustanowienie spadkobiercy testamentowego, to w skład spadku wejść długi spadkodawcy – w tym w postaci zapisu (zapisów) praw podmiotowych wyczerpujących cały spadek oraz zapisane prawa podmiotowe, jeśli wchodziły w skład spadku, przejdą one na spadkobierców ustawowych.

31. Zasada jedności spadku może być złamana także w drodze art. 922 § 2 k.c.: „nie należą do spadku prawa i obowiązki zmarłego (...), które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami”. Nawiasem mówiąc, art. 922 § 2 k.c. nie ma zastosowania do zapisu windykacyjnego, bo przedmioty zapisu windykacyjnego mogą lub nie muszą przechodzić na spadkobierców. Formalnie zasada art. 922 § 2 k.c. nie łamie zasady jedności spadku, bo te prawa i obowiązki nie wchodzi w skład spadku. Ale materialnie złamana jest zasada jedności spadku. Podstawową zasadą prawa spadkowego powinno być, że wszystkie prawa i obowiązki majątkowe spadkodawcy z chwilą jego śmierci przechodzą na spadkobierców w drodze dziedziczenia lub zapisu, od tego mogą być tylko nieliczne wyjątki, taksatywnie wyliczone w ustawie. W chwili uchwalania k.c. w 1964 r. praktycznie dotyczyło to tylko wkładów oszczędnościowych. W miarę upływu lat lista praw i obowiązków, które nie wchodzi w skład spadku (art. 922 § 2 k.c.) W SPOSÓB OGROMNY SIĘ ROZSZERZYŁA, WPROST ZASTRASZAJĄCO. Nie jest celem tego opracowania przedstawienie całej tej listy następstwa szczególnego, por. np. wkłady oszczędnościowe na rachunkach bankowych (ustawa prawo bankowe), środki zgromadzone na rachunkach otwartych funduszach emerytalnych, odszkodowanie za niesłuszne skazanie lub tymczasowe aresztowanie, ubezpieczenie na wypadek śmierci (art. 831 § 3 k.c.), najem lokalu mieszkalnego (art. 691 k.c.), służebność osobista mieszkania (art. 301 § 2 k.c.), lista ta stale się wydłuża. Dzieje się to poza kontrolą ustawodawcy cywilnego, gdzie poszczególne ustawy wprowadzają liczne przypadki następstwa szczególnego (art. 922 § 2 k.c.). Nad tymi ustawami szczegółowymi powinien objąć kontrolę ustawodawca cywilny, w tym Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, która powinna opiniować wszystkie takie akty prawne,

stanowiące wyjątek od art. 922 § 1 k.c. (w postaci następstwa szczególnego, art. 922 § 2 k.c.). Tego obecnie nie ma, z tego co mi wiadomo.

32. Zasada jedności spadku, że wszystkie prawa i obowiązki majątkowe spadkodawcy wchodzi w skład spadku i przechodzą na jego spadkobierców ustawowych, testamentowych lub zapisobierców, jest zatem złamana poprzez dwa poważne wyłomy – po pierwsze, przez zapis windykacyjne, których przedmiot nie wchodzi w skład spadku, po drugie, poprzez następstwo szczególne w trybie art. 922 § 2 k.c. W tej sytuacji możliwa jest często taka sytuacja, że w skład spadku wejdą jakieś pozostałości praw majątkowych, resztki, ochłapy, a nawet w skrajnych wypadkach mogą nie wejść żadne prawa podmiotowe. Spadkobierca (ustawowy lub testamentowy) będzie zatem odpowiadał za długi spadkowe wszystkie, zaś odziedziczy tylko resztki, pozostałości, ochłapy spadku. Jest to sprzeczne z ideą podstawową prawa spadkowego, wyrażoną m.in. w art. 922 § 1 k.c., że wszystkie prawa i obowiązki majątkowe cywilne wchodzi w skład spadku i przechodzą na spadkobierców ustawowych, testamentowych lub zapisobierców (windykacyjnych lub obligacyjnych, zwykłych). A tak *de lege lata* nie jest. Po części spadkobierca chroniony jest tu poprzez art. 1033 k.c., że odpowiedzialność spadkobiercy z tytułu zapisów zwykłych i poleceń ogranicza się do wartości stanu czynnego spadku i że spadkobiercy odpowiadają solidarnie z zapisobiercami windykacyjnymi za długi spadkowe (w sposób określony w ustawie szczegółowo), ale to nie chroni interesów osób bliskich spadkodawcy (spadkobierców ustawowych i testamentowych, zapisobierców, beneficjentów spadku), bo w drodze art. 922 § 2 prawa mogą przejść na osoby inne (nawet obce) w drodze następstwa szczególnego. Nadto rozbija to jedność spadku. Przyjęcie odpowiedzialności za długi spadkowe przez zapisobierców windykacyjnych wzmacnia pozycję wierzycieli spadku, ale kosztem zapisobierców windykacyjnych, zazwyczaj osób bliskich spadkodawcy, członków jego rodziny (bliższej lub dalszej). Nadto nie chroni to także wystarczająco wierzycieli spadku, którzy zdani są na pozywanie nie tylko spadkobierców, ale także licznych, nieraz kilkunastu, zapisobierców windykacyjnych i problemy procesowe i egzekucyjne, które z tym się wiążą [łącznie z powództwami przeciwegzekucyjnymi i dodatkowymi kosztami procesowymi i egzekucyjnymi zarówno po stronie zapisobierców windykacyjnych, jak i wierzycieli spadku (spadkobierców, zapisobierców windykacyjnych)].

Jak powiedziano, *de lege ferenda* należy stanowczo opowiedzieć się za włączeniem przedmiotów zapisów windykacyjnych do spadku oraz za restrykcyjnym stosowaniem następstwa szczególnego w trybie art. 922 § 2 k.c. (powinien to być absolutny wyjątek,

uzasadniony względami społecznymi, rodzinnymi, prawnymi), tak w zasadzie było w chwili uchwalania k.c. z 1964 r., teraz to zastraszająco, niepomierne wzrosło, odstępstwa od reguły, że prawa i obowiązki majątkowe spadkodawcy wchodzi w skład spadku, stały się prawie odwrotną regułą, a w każdym razie są poważne, daleko idące wyjątki, co nie powinno mieć miejsca. Wyjątki z art. 922 § 2 k.c. następstwa szczególnego powinny być pod każdorazową kontrolą ustawodawcy cywilnego (k.c.), w tym obecnie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego.

33. Ustawodawca polski nie potrafił należycie przenieść na grunt polski rozwiązań zapisu windykacyjnego z innych ustawodawstw. W k.c.f. znany jest zapis ogólny (który w istocie jest testamentowym ustanowieniem spadkobiercy), zapis pod tytułem ogólnym (który w zależności od sytuacji jest odpowiednikiem zapisu ogólnego lub szczególnego), i zapis szczególny. Do prawa polskiego zapis ogólny nie nadaje się do przeniesienia. Osoba taka powinna być traktowana tak, jak spadkobierca testamentowy, być spadkobiercą testamentowym, a nie nosić nazwy zapisobiercy ogólnego. Zapis szczególny odpowiada sukcesji singularnej, przedmiotem jego są poszczególne prawa wchodzące w skład spadku. Jego odpowiednikiem w prawie polskim powinien być zapis windykacyjny (obecny). Zapis pod tytułem ogólnym nie nadaje się do przeniesienia na grunt polski. Niejako jego odpowiednikiem jest, powinna być, reguła interpretacyjna art. 961 k.c. Zapisobierca pod tytułem ogólnym w zależności od sytuacji przypomina status spadkobiercy (następcy ogólnego) lub zapisobiercy (następcy singularnego). Kwestia ta jest sporna w literaturze.

Obok zapisu windykacyjnego musi być zapis obligacyjny (zwykły). Tak też jest w k.c.f. Tak też jest w prawie polskim. Zresztą pewne prawa, np. nie wchodzące w skład spadku, z natury rzeczy nie mogą być przedmiotem zapisu windykacyjnego, lecz tylko zapisu obligacyjnego (zwykłego).

Michał Niedośpiał

Zapis spadku

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest zapis spadku - windykacyjny lub zwykły (obligacyjny), zapis windykacyjny lub zwykły – zapisu windykacyjnego lub zwykłego (obligacyjnego), zapis windykacyjny lub zwykły - polecenia majątkowego. Dopuszczalność zapisu windykacyjnego spadku jest sporna w literaturze. Autor przyjmuje jego dopuszczalność. Brak orzecznictwa Sądu Najwyższego na ten temat. Zgłoszono także wnioski *de lege ferenda*.

Słowa kluczowe: testament – zapis spadku.